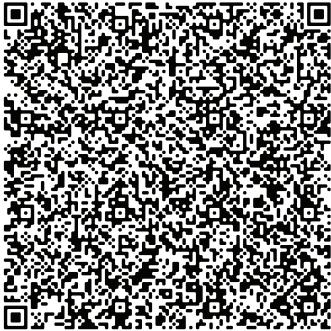

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

УДК 316.775: 316.754.4

Ольга Кочубейник

ORCID iD 0000-0001-6460-8494

доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
завідувач лабораторії психології спілкування
Інституту соціальної та політичної психології, НАПН України,
вул. Андріївська, 15, 04070 м. Київ, Україна
kochubeynyk@gmail.com

АГОНАЛЬНІСТЬ ДИСКУРСУ ТА РЕСУРСИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Статтю присвячено аналізу ресурсів, за допомогою котрих дискурси реалізують свою агональність. Автор розглядає змагальність як універсальний культурний феномен. Агональність тлумачиться як модус соціальної реальності, у якому обов'язково наявні протиборчі сторони, які за допомогою певних стратегій і тактик намагаються досягти переваги за певним визначеним параметром. Згаданий модус увиразнюється, на думку автора, через боротьбу дискурсів, де дискурс тлумачиться як владний ресурс, що представляє собою систему способів означування, інтерпретацій, оцінок, позиціонування й ідентифікації суспільних суб'єктів, відносин і об'єктів реальності, які закріплюються й легітимізуються соціальними інститутами. Автор розглядає текстуальні та позатекстуальні ресурси реалізації агональності дискурсу.

Ключові слова: дискурсивна боротьба; змагальність; символічна влада; символічне насилля; соціальна конкуренція.

Вступ. Історія людства – або будь-якої окремої цивілізації чи навіть країни – може бути представлена в одному з просторів соціального вимірювання як історія воєн, а це, своєю чергою, означає історію боротьби за панування над певною територією протягом певного проміжку часу. Іншими словами, змістовий інваріант таких феноменів, як боротьба за владу, конкуренція, змагальність тощо можна вважати крос-культурною універсалією. А за окремими твердженнями, цей інваріант позиціонується навіть як біосоціальний (або біологічний) феномен, що, будучи органічно убудованим у простір соціального життя, визначає основи гри і культури загалом (Хейзінга Й., 1992), тим самим здійснюючи істотний вплив на і на суспільну свідомість, і на окрему особистість. Філософія, культурологія, соціологія, психологія – словом, увесь корпус гуманітарних дисциплін – час від часу повертається до спроб віднайти закономірності генези змагальності як універсального культурного феномену, її соціальної сутності, висвітлити специфіку конкуренції у становленні політичної та економічної сфер життя (Congrad Ch., 1981). Окремий пласт досліджень пов'язаний намаганнями висвітлити трансформації змагальності в європейській культурі від античності до культури

сучасного «суспільства споживання» й її реалізації в сучасному спорті, бізнесі, політиці тощо, а також – відлуння ідеї змагальності в інших суспільних явищах (релігії, освіті, мистецтві тощо). Найбільш знаковими, на наш погляд, є праці Х. Ортега-і-Гассета, Й. Хейзінги, О. Шпенглера, Ф.Х. Кессіді. Точкою відліку у розвитку змагальності для європейських культур називають, з огляду на заданий цими працями тренд, давньогрецьку античність, де відбулося «вростання» архаїчної гри в культуру, а агон – як осередок змагальності – позиціонується як рухова сила в розвитку грецької цивілізації. Якщо пригадати, що «агони» були спортивними, музичними, поетичними, драматичними тощо, то стає зрозумілою їхня трактовка і як внутрішньої культурної універсалії.

Нині агональність у широкому сенсі тлумачиться як модус соціальної реальності, у якому обов'язково наявні протиборчі сторони, які за допомогою певних стратегій і тактик намагаються досягти переваги за певним визначеним параметром (Шейгал Е. И., 2004).

На наш погляд, цей модус соціальної реальності може бути увиразнений через боротьбу дискурсів, де дискурс тлумачиться як владний ресурс, що представляє собою систему способів означування,

інтерпретацій, оцінок, позиціонування й ідентифікації суспільних суб'єктів, відносин і об'єктів реальності, які закріплюються й легітимізуються соціальними інститутами (Русакова О. Ф., 2008).

Завдяки ідентифікуванню інструментів, застосовуваних у дискурсивній боротьбі, ми зможемо виокремити шляхи максимальної реалізації агональності дискурсу, тобто досягнення ним позиції панівного – такого, що контролює відтворення соціальних відносин.

Мета статті полягає у висвітленні ресурсів реалізації агональності дискурсу та визначенні основ їхньої дієвості

Дискурс як влада: теоретичні координати.

Попри наявне розмаїття трактовок дискурсу, у соціальній психології все частіше вимальовуються спільні теоретичні координати, відповідно до котрих дискурс тлумачиться як владний інструмент. Так, у роботах М. Фуко дискурс трактується як поле дискурсивних практик, які владно нав'язують суспільству певну когнітивну й оцінну базу, установлюють режими комунікативної взаємодії й структурують порядок мислення, позначаючи об'єкти за допомогою диференціації норми від ненорми. Аналізуючи різні соціальні інститути, він аналізує їх як сфери тиску й дискурсивного контролю за дотриманням встановленого порядку слововживання й порядку речей (Фуко М., 1994). У роботах П. Бурд'є також зазначається, що соціальні інститути виступають джерелами формування певної картини світу й нав'язують її членам певного соціуму (Бурд'є П., 1999), а саме: соціальні інститути виробляють та транслюють дискурси у формі ідей, понять, категорій, принципів, образів, які, своєю чергою, задають рамки («фокусні центри бачення»), інтерпретації й осмислення реальності. Мало того, дискурс, на думку автора, застосовує легітимне символічне насильство щодо способів категоризації уявлень про світ і конструювання реальності.

Отже, легітимне символічне насильство можна вважати сутнісною властивістю дискурсу. Рух дискурсу – це завжди рух у напрямі закріплення його мотиваційно-аксіологічних змістів.

З іншого боку, дискурс як зв'язний текст сукупно з екстралінгвістичними (прагматичними, соціокультурними, психологічними тощо) факторами, проявляє себе найактивніше в умовах конкуренції з іншими дискурсами. Тобто рух дискурсу у напрямі здійснення символічної влади стає більш виразним за умови наявності контрдискурсії – протилежного за мотиваційно-аксіологічним змістом дискурсу. Йдеться про те, що боротьба дискурсів (термін Н. Феркло) проявляється через конкуренцію певного дискурсу з іншими дискурсами, які претендують на інший опис та означування реальності й встановлення (та контроль) інших соціальних практик. Там, де зіштовхуються дискурси, виникають «конфлікти інтересів» різних груп – аж до антагонізму,

адже боротьба дискурсів розвертається навколо ідей, що стають своєрідними символізаціями правильного/неправильного, фокусуючи на своїх полюсах найбільш актуальні та значущі для функціонування певної спільноти проблеми. Окрім того, навколо подібних ідей формуються не тільки дискусійні (проблемні), але й дискурсивні поля. Мінливі мовленнєві практики («способи говоріння»), своєю чергою, відображають й підсилюють процеси розрізнення й поділяють соціум щонайменше на два конкуруючих табори (дискурси). Кожному із цих дискурсів, своєю чергою, притаманна агональність, що, як було показано, з одного боку, є імплантацією універсальної якості культури в мовленнєвий простір, з іншого – є змагальністю, котра має витoki у соціальній потребі привласнювати, «робити своїм» інший простір.

По суті, метою дискурсивної боротьби – та реалізацією агональності дискурсу – є встановлення різних форм переважань, за допомогою котрих контролюються способи досягнення домінування в відносинах (у межах встановленої соціальної ієрархії, міжособистісних стосунках, на виборах, в ігровому шоу або в судовому засіданні тощо). Для окремого члена спільноти досягнення «його» дискурсом панівної позиції може забезпечувати матеріальний або статусний виграв, закріплення котрого відбувається наприклад, через систему вербальних і невербальних знаків, що функціонують як маркери перемоги (першості, владності).

Іншими словами, ту чи ту конкретну версію соціальної реальності можна розглядати як владу дискурсу, який виграв боротьбу, і реалізувавши агональність, повною мірою здійснює свою символічну владу. Оскільки соціальна реальність створюється «словами й назвами», то це означає, що члени спільноти сприймають соціальний світ крізь призму заданих структур сприймання, оцінювання та загалом інтерпретації. Важливо, що ця заданість органічно й непрозора (для більшості членів спільноти) пов'язана із соціалізацією, що здійснюється на всіх етапах особистісного розвитку.

Але ця заданість є правом здійснювати символічне насильство, вибореним одним із дискурсів в напруженій боротьбі за захоплення соціального простору. Досить успішною ілюстрацією згаданого права на символічне насильство може слугувати будь-який інституційний дискурс. Останній, приміром, у праці О. Ф. Русакової, визначається як «система статусно-рольових відносин, що склалася в комунікативному просторі життєдіяльності певного соціального інституту, у рамках якої здійснюються владні функції символічного примусу у формі нормативного приписання й легітимації певних способів світобачення, векторів ціннісних орієнтацій і моделей поведінки» (Русакова О. Ф., 2008, с. 124).

Символічне насильство й інституційний дискурс. Дискурс конструює соціальну реальність через контроль за способом висловлювання, що

маніфестує у тексті й спонукає вірити, стверджувати, інтерпретувати певним чином й зрештою – нав'язує бачення світу. Інституційний дискурс, окрім цього, має ще один ресурс встановлення символічного насильства, а саме: інституційну, тобто владну інфраструктуру, яка забезпечує привілейоване становище «провладному» дискурсу.

Іншими словами, інституційний дискурс має подвійний ресурс реалізації власної агональності, що й примушує нас звернути на нього до нього увагу. Принагідно зазначимо, що, на наш погляд, змагальність між інституційним та неінституційним (умовно кажучи «офіційним» та «неофіційним») дискурсами займає досить велику частку поміж усіх контрдискурсій. Ця змагальність викликає цікавість ще й тим, що ресурси, на які спирається кожен із дискурсів задля реалізації власної агональності, є різними. Обидва дискурси володіють текстуальними ресурсами (як текстуальні конструкції загалом), проте інституційний дискурс спирається ще й на «адміністративний» ресурс.

Таким чином, виборення символічної влади тим чи тим дискурсом означає чітке закріплення владних позицій певною спільнотою, яка його продукує. Символічна влада, згадуючи П. Бурд'є, пов'язана із іншими соціальним феноменом – соціальним насильством. Такий функціональний зв'язок між символічними владою та насильством вдало ілюструє Н. Кляйн, показуючи, як символічна влада бренду проявляється через структурування життя людини, а саме: через неявний примус розташовувати брендові речі на топових позиціях ієрархії й зрештою купувати їх як «якісніші», «досконаліші», «кращі» (Кляйн Н., 2008).

С. Жижек прямо пов'язував символічне насильство із дискурсним насильством: це насильство за допомогою означування (Жижек С., 2010, с. 51). Власне, мова й мовлення постають формою вербального насильства, що позиціонують соціальні статуси та явні або латентні ієрархії, а це, своєю чергою, спричинює різні форми суб'єктивного насильства. Поле символічного виробництва є полем дискурсивної боротьби між соціальними акторами за нав'язування того визначення соціального світу, яке найбільшою мірою зберігає та захищає владні інтереси: ті, хто мають «право мовлення» й інструменти символічного панування, успішніше формують й легітимізують свої версії світу (Бурд'є П., 2007).

Принагідно зазначимо, що особливістю різних проявів символічного насильства є їхній латентний характер і, окрім того, результат їхніх впливів проявляється не відразу. А оскільки генерувати символічне насильство можуть різні феномени соціальної реальності, то виникає питання про різні ресурси й різні механізми цієї генерації. Справа у тому, що вербально-невербальний характер комунікації, яка опосередковує реалізацію дискурсивних практик, дає можливість розглядати

мовленнєві функції у іншому регістрі: як здійснення дискурсивної експозиції. Йдеться про особливі презентаційні механізми структурації дискурсу, які, залучаючи спеціальні вербальні й невербальні засоби впливу, використовують мовні й мовленнєві одиниці задля забезпечення символічної влади (а отже, й насильства), а зрештою – для реалізації агональності дискурсу.

Отже, можемо говорити, що реалізація агональності дискурсу – й встановлення ним контролю за визначеннями – досягається сукупним використанням низки ресурсів. Перша група ресурсів, як уже згадувалося, може бути позначена як текстуальні, друга – позатекстуальні.

Текстуальні та позатекстуальні ресурси дискурсу. Дію позатекстуальних ресурсів, завдяки котрим досягається реалізація агональності дискурсу, можна висвітлити за допомогою концепції конкуренції за публічні арени (Хилгартнер С., Боск Ч., 2008). Адже кожен дискурс має бути оприятний для якомога більшої кількості членів спільноти. Тим самим встановлення символічної влади тісно пов'язане із процедурами й засобами конкуренції за публічні арени: що більшу арену зміг отримати дискурс, то більше шансів на соціальний вигравш (встановлення символічної влади та здійснення символічного насильства).

Проте боротьба за публічні арени досить міцно пов'язана із наявністю позатекстуальних ресурсів, які також роблять свій внесок у реалізацію агональності. На наш погляд, серед таких ресурсів насамперед слід назвати фінансову спроможність тієї частини суспільства, яка зацікавлена у відтворенні системи відносин, що позиціонується дискурсом. Вплив цього ресурсу є очевидним: маючи фінанси, певна соціальна група може отримати доступ (або навіть тотальний контроль) до найбільш впливових або поширених публічних арен, як-от масовий канал телебачення.

Іншим позатекстуальним ресурсом є використання як ритора (тобто особи, яка озвучує той чи той текст) авторитетної, харизматичної публічної персони. Саме з опорою на цей ресурс будуються технології соціальної, політичної, комерційної реклами. Зразки таких реклам є загальновідомими.

Ще одним позатекстуальним ресурсом дискурсивної боротьби є адміністративний – у тому сенсі, що будь-який соціальний інститут адмініструє певні типи соціальних взаємодій – закріплює їх, узгоджує, забезпечує їхню доцільність, позиціонує їх як обов'язкові для соціальних спільнот, організацій, груп тощо. І, маючи привілейоване становище як сукупність установ, що відповідають певному сегменту суспільної структури, соціальні інститути оперують делегованою їм владою задля артикуляції бажаних соціальних норм і культурних зразків і загалом системи поведінки, релевантної цими нормами. І саме через установи – як певну точку «зафіксованості»

тих чи тих норм – здійснюється цензура змісту висловлювання. Тим самим тексти, змісти яких суперечать або є небажаними для офіційної позиції певного соціального інституту, потрапляють лише на периферію публічних арен або загалом їх не отримують. Цензура може різнитися за ступенем жорсткості, непроникненості, а порушення її режиму може мати різні наслідки, проте принципово спільними є те, що соціальний інститут є ресурсом, що здійснює владний контроль за змістом і розповсюдженням інформації, тим самим сприяючи (або перешкоджаючи) реалізації агональності певного дискурсу.

Отже, найбільш дієвими позатекстуальними ресурсами реалізації агональності дискурсу є, на наш погляд, фінансовий, адміністративний та особовий.

Тепер розглянемо текстуальні ресурси, які може використовувати дискурс задля забезпечення свого виграшу у конкуренції за легітимність пояснення соціальної реальності. На наш погляд, «дискурсивною мішенню» використання текстуальних ресурсів стають насамперед потреби, інтереси, групові норми, світогляд, знання про світ і людей, стиль поведінки, звички, уміння, кваліфікація тощо. Йдеться про те, що конструювання соціальної реальності здійснюється через артикуляції мовними засобами тих чи тих мотиваційно-аксіологічних координат. Так, феміністичний дискурс контролює дискримінацію жіноцтва, дискурс толерантності – надання всім особам, що дискримінуються за ознакою статі, раси, орієнтації, віку, етнічної належності, соціального або психічного статусу всієї повноти соціальних прав, ультраправий дискурс – дотримання переконання, що перевага одних індивідів і груп і неповноцінність інших є вродженою і об'єктивною реальністю, що тягне за собою повну відмову від концепції соціальної рівності як норми тощо. Попри різність мотиваційно-аксіологічних координат досягнення цілей дискурсу, на наш погляд, спирається на два текстуальні ресурси: персуазивність та сугестивність тексту.

Персуазивність, за визначенням В.Є. Чернявської, – це «вплив усного або письмового повідомлення (тексту) на адресата з метою переконати його в чому-небудь, закликати його виконувати (або не виконувати) певні дії» (Чернявская В. Е., 2006, с. 25). І. Ю. Логінова під персуазивністю розуміє «тип ментальної мовної взаємодії коіунктантів, при якому адресантом здійснюється спроба переважно вербального впливу на ментальну сферу реципієнта з метою зміни його поведінки» (Логінова І. Ю., 2005, с. 241).

Персуазивність тексту, отже, проявляється у такій комунікації, де адресанти цілеспрямовано передають адресатам повідомлення, які вибудовані таким чином, щоб здійснювати вплив на їхню поведінку, думки, настановлення, картину світу тощо, – іноді аж до примусу діяти всупереч власним інтересам. Здійснюється такий вплив за допомогою здійснюваних адресантом операцій вибору й

комбінування, тематичного оформлення й текстового кодування комунікативних дій під контролем стратегічної мети. Існує чималий перелік персуазивних мовленнєвих інструментів, стратегій та такутик (Ефименко Т. Н., Иванова Ю. Е. 2014), але спільним є орієнтованість на раціональне обґрунтування тієї або тієї ідеї.

Іншим текстуальним ресурсом є сугестивність, що розглядається переважно як вплив на психічну сферу адресата, пов'язаний зі зниженням критичності при сприйманні трансльованого змісту, з відсутністю активного його розуміння, аналізу й співвідношення з досвідом суб'єкта. Ефективність сугестивного впливу обумовлена, на думку дослідників, характеристиками сугестора (статусними, інтелектуальними тощо), особливостями сугеренда (емоційним станом, сугестивністю), відносинами між учасниками акту сугестії (довіра, авторитетність, залежність), способом конструювання змісту, що транслюється (використанням і сполученням засобів впливу) (Полуйкова С. Ю., 2013). Якщо персуазивність трансформує змістовний компонент тексту, то у випадку сугестії вплив пов'язаний з формальною стороною, а саме – зі спеціальним відбором лінгвістичних засобів (повтором слів і синтаксичних конструкцій, уживанням інтерогативів, імперативів і інших засобів, що регулюють сприйняття тексту). Таким чином, відмінності між персуазивністю та сугестивністю можна виявити в раціональності або нераціональності (емоційності) впливу, у наявності або відсутності настанови реципієнта на критичне сприйняття й осмислення трансльованої інформації.

Відзначимо, що персуазивні й сугестивні ресурси часто використовуються комплексно, найпродуктивнішою їх комбінацією є та, де сугестивні ресурси тексту застосовуються на початковому етапі впливу, оскільки це дозволяє сформувати в адресата в певний психологічний стан, необхідний для подальшого сприйняття аргументів (персуазивного впливу) і досягнення бажаного перлокутивного ефекту.

Також варто зазначити, що успішність реалізації агональності, що спирається на текстуальні ресурси, залежить від міри врахування тим чи тим текстом дискурсивних, мовленнєвих та комунікативних компетенцій тієї особи (спільноти), яка сприймає й інтерпретує текст, а також потенційно реагує на нього. Іншими словами, характеристики цієї особи (спільноти) значною мірою визначають відбір використовуваних мовних та мовленнєвих засобів, а також вибудову тексту загалом – логічний і емоційний характер висловлення, загальну тональність, відбір комунікативних стратегій та конкретних тактик, мовних і немовних засобів тощо.

Висновки. На наш погляд, ідея символічного насилля може бути надалі продуктивно задіяна для пояснення динаміки соціальних процесів загалом й ролі дискурсивної боротьби в зміні одних порядків – іншими. Дійсно, ключову роль у відтворенні со-

ціальних відносин домінування відіграє символічне насильство як нав'язування соціальними акторами (окремими особами чи спільнотам) своїх культурних і символічних практик, впровадження у свідомість членів спільноти заданої («вигідної для себе») ієрархії норм і цінностей, яка згодом набуває у масовій свідомості звичний буденний характер.

Але боротьба за легітимацію «своєї» версії світу насправді точиться у всіх сферах соціальної реальності, і постає питання про те, які ресурси й коли саме потрібно задіяти для забезпечення виграшу. Можна висловити припущення, що і кардинальні трансформації – «революції», і повільні соціальні зміни – «реформи» – відбуваються за рахунок різного комбінування цих ресурсів. Можливо навіть, що ці ресурси можуть виконувати різні функції у забезпеченні соціальних трансформацій.

На користь такого припущення можна навести деякі ілюстрації. Так, усі революції супроводжувалися фізичним знищенням противників, а це можна тлумачити як задіяння позатекстуального ресурсу – адміністративного. Новітня історія, на жаль, може забезпечити численними аналогіями «революційних трійок», активність яких спрямовувалася на знищення «ворогів революції». І оскільки історія революцій/контрреволюцій є доволі багатоманітною, то сама кількість таких ілюстрацій, де діяли «карні загони», може бути безмежною. Спільним залишається інструмент: фізичне винищення тих, хто потенційно міг би відтворювати контрдискурс («дискурс опору») й формувати іншу

версію соціальної реальності за допомогою текстуальних ресурсів.

З іншого боку, фінанси як позатекстуальний ресурс може забезпечувати й революційний, і реформаторський шляхи зміни дискурсу – залежно від суспільної розстановки сил і змісту соціальної проблеми, навколо котрої розгортається контрдискурс.

Нарешті, власне текстуальні ресурси теж можуть задіюватися на різних етапах протиборства. Так, текстуальні ресурси, на наш погляд, можуть застосовуватися для «тестування» соціуму щодо готовності до певних змін, приміром, через публікації провокаційного характеру з подальшим відстеженням особливостей реагування на неї різними спільнотами. Вони, зрозуміло, активно використовуються для формування й закріплення нової ідеології після завершення фази активної трансформації соціального порядку – для вибудови «нового світу». «Новояз» в антиутопії Дж. Оруелла є однією з найблискупіших ілюстрацій такого задіяння текстуальних ресурсів. Нарешті, текстуальні ресурси є провідними в інформаційній війні, яка – з огляду на зміну засобів комунікації – може мати доволі серйозні наслідки.

Таким чином, подальші перспективи дослідження вбачаємо в ідентифікації конкретних функцій, які забезпечуються тими чи тими ресурсами під час зміни соціального порядку і за допомогою котрих відбувається перехід акратичного дискурсу в енкратичну позицію й ним отримання визначального контролю за соціальною реальністю.

Література

1. **Бурдьє П.** Дух государства: генезис и структура бюрократического поля // Поэтика и политика (сборник статей) / П. Бурдьє // Альманах Российско-французского центра социологии и философии Института социологии Российской Академии наук. – СПб., 1999. – С. 125–166.
2. **Бурдьє П.** Социология социального пространства: Пер. с франц.; отв. ред. перевода Н. А. Шматко / П. Бурдьє. – М.: Институт экспериментальной социологии; СПб.: Алетейя, 2007. – 288 с.
3. **Ефименко Т. Н.** Репрезентация персуазивности вербальными и невербальными языковыми средствами в презентационном дискурсе / Т. Н. Ефименко, Ю. Е. Иванова // Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Лингвистика. – 2014. – № 2. – С. 25-31.
4. **Жижек С.** О насилии / С. Жижек. – М.: Европа, 2010. – 184 с.
5. **Кляйн Н.** No logo. Люди против брэндов / Н. Кляйн. – М.: Добрая книга, 2008. – 624 с.
6. **Логинова И. Ю.** Персуазивность как механизм воздействия в политическом дискурсе: программа политической партии и манифест / И. Ю. Логинова // Интерпретация. Понимание. Перевод: Сб. научн. статей. – СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2005. – С. 240-248.
7. **Полуйкова С. Ю.** Суггестивные характеристики современного просветительского дискурса / С. Ю. Полуйкова // Вестник Омского университета. – 2013. – № 1 (67). – С. 89-93.
8. **Русакова О. Ф.** PR-дискурс: Теоретико-методологический анализ / О. Ф. Русакова, В. М. Русаков. – Екатеринбург: Институт философии и права УРО, РАН-Институт МО, 2008. – 282 с.
9. **Фуко М.** Слова и вещи. Археология гуманитарных наук / М. Фуко. – СПб., А-сэд, 1994. – 406 с.
10. **Хейзинга Й.** Homo Ludens / Й. Хейзинга – М.: Прогресс, 1992. – 464 с..
11. **Хилгартнер С.** Рост и упадок социальных проблем: концепция публичных арен / С. Хилгартнер, Ч. Боск // Социальная реальность. Журнал социологических наблюдений и сообщений. – 2008. – № 2. – С. 73-94.
12. **Чернявская В. Е.** Дискурс власти и власть дискурса: проблемы речевого воздействия / В. Е. Чернявская. – М.: Флинта: Наука, 2006. – 136 с.
13. **Шейгал Е. И.** Семиотика политического дискурса / Е. И. Шейгал. – М.: Гнозис, 2004. – 326 с.
14. **Conrad Ch.** Agon and rhetorical form: The essence of «old feminist» / Ch. Conrad // Communication Studies, 1981, – 32(1), – P. 45-53, DOI: 10.1080/10510978109368077.

АГОНАЛЬНОСТЬ ДИСКУРСА И РЕСУРСЫ ЕЕ РЕАЛИЗАЦИИ

Кочубейник Ольга, доктор психологических наук, старший научный сотрудник, заведующий лабораторией психологии общения Института социальной и политической психологии, НАПН Украины, ул. Андреевская, 15, 04070 г. Киев, Украина, kochubeynyk@gmail.com

Статья посвящена анализу ресурсов, которыми обладает и использует дискурс при реализации своей агональности. Автор рассматривает возникновение состязательности как универсальный культурный феномен. Агональность истолковывается как модус социальной реальности, в котором обязательно наличествуют противоборствующие стороны, которые с помощью определенных стратегий и тактик пытаются достичь преимущества, оцениваемого по определенным параметрам. Упомянутый модус может быть иллюстрирован, по мнению автора, борьбой дискурсов, где дискурс понимается как властный ресурс, представляющий собой систему способов означивания, интерпретаций, оценок, позиционирования и идентификации общественных субъектов, отношений и объектов реальности, которые закрепляются и легитимируются социальными институтами. Автор рассматривает текстуальные и внетекстуальные ресурсы реализации агональности дискурса.

Ключевые слова: дискурсивная борьба; символическая власть; символическое насилие; состязательность; социальная конкуренция.

DISCOURSE AGONALITY AND RESOURCES OF ITS REALIZATION

Kochubeynyk Olga, Doctor of Psychology, Senior Researcher, the Head of the Laboratory of Psychology Communication, Institute of Social and Political Psychology, NAPS Ukraine, Andriivska-st., 15, 04070 Kyiv, Ukraine, kochubeynyk@gmail.com

The article problematize the relationship of discourse to inequality, exclusion, subjugation, dominance and privilege. The linkages between discourse, modes of social organization, lived experience and strategies of resistance is discussed. Discourse is understood as both an expression and a mechanism of power, by which means particular social realities are conceived, made manifest, legitimated, naturalized, challenged, resisted and reimagined. The term discourse has also been used to designate particular 'modes of talking' associated with particular social institutions and reproduced by them. It means that social institutions produce specific ways or modes of talking about certain areas of social life, which are related to the place and nature of that institution.

The main attention in the article is paid to illuminating the generative power of discourse in constructing, sustaining and challenging inequitable modes of social organization.

The author has proposed a model that accounts for the two ways in which power is present in discourse and thus in society - a model which might be used as a basis for the development of a framework for discourse analysis as well as for the conceptualization of social change and its relation to language change.

The author has used the notion of agon to explain some processes which occurred in constructing of social reality. Agon comes from the Greek word agōn, which is translated with a number of meanings, among them «contest,» «competition at games,» and «gathering». Agonality (agon) is declared as main specialty of discourse. It is proposed to see in the agonality the striving of discourse to its own self-assertion, which is manifested in the clash of forces, which potentially lies in social inter-relations.

The author also considers the category of «symbolic violence» as a function of the power, the ability to impose values and recognize their legitimacy. In the social system of symbolic violence is implemented through the discursive implications and is carried out in two ways - through the textual and non-textual resources.

Key words: competitiveness; discursive struggle; social competition; symbolic power; symbolic violence.

Стаття надійшла до редакції 10.05.2016

Прийнято до друку 26.05.2016